

Кравчик Сергій Миколайович

*аспірант кафедри цивільного, господарського права та процесу
Академії адвокатури України*

Kravchik Sergiy

*Postgraduate Student of the
Department of Civil, Commercial Law and Procedure*

Academy of Advocacy of Ukraine

ORCID:0000-0003-4940-2097

**ЮРИДИЧНІ ПІДСТАВИ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ЕНЕРГЕТИКИ
LEGAL GROUNDS OF ECONOMIC AND LEGAL LIABILITY IN THE
ENERGY SECTOR**

Анотація. Вступ: у статті проаналізовано сучасний стан досліджень юридичних підстав господарсько-правової відповідальності у сфері енергетики, досліджено існуючі підстави господарсько-правової відповідальності у сфері енергетики.

Вивчено роль і місце Національної комісії, що здійснює державне регулювання в сфері енергетики, інших державних органів у формуванні і регулюванні юридичних підстав господарсько-правової відповідальності у сфері енергетики, вивчено специфіку застосування таких заходів саме в сфері енергетики, існуючі проблемні питання її застосування.

Запропоновано шляхи удосконалення нормативного регулювання юридичних підстав господарсько-правової відповідальності у сфері енергетики, відповідних досліджень та розробок.

Мета: метою дослідження є розкриття юридичних підстав господарсько-правової відповідальності у сфері енергетики в сучасних умовах її існування, а саме після створення енергетичних ринків в Україні (ринки природного газу і електроенергії), концептуальних підходів державних органів до побудови системи юридичних підстав господарської відповідальності в сфері енергетики для виявлення сутнісних ознак таких підстав в сфері енергетики.

Матеріали і методи: матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правові акти, що визначають юридичні підстави господарської відповідальності в сфері енергетики 2) праці вітчизняних та зарубіжних авторів, що провадять свої науково-практичні дослідження в сфері юридичних підстав господарської відповідальності.

В процесі здійснення дослідження було використано такі наукові методи: теоретичного узагальнення та групування; формалізації, аналізу та синтезу (для побудови системи ознак юридичних підстав господарсько-правової відповідальності в сфері енергетики); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Результати: у науковій статті розкрито основні ознаки юридичних підстав господарсько-правової відповідальності в сфері енергетики, наведено актуальні приклади застосування таких заходів відповідальності до суб'єктів господарювання.

Перспективи: в подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на систематизації та уніфікації юридичних підстав господарсько-правової відповідальності в сфері енергетики, з метою створення єдиних підходів до застосування таких підстав, як результат покращення інвестиційного клімату в зазначеній сфері, формування чітких, прозорих та зрозумілих правил, які регулюють питання господарсько-правової відповідальності.

Ключові слова: енергетика, господарська діяльність, Національна комісія, що здійснює регулювання в сфері енергетики та комунальних послуг, господарсько-правова відповідальність, юридичні підстави господарсько-правової відповідальності в сфері енергетики.

Summary. *Introduction: Introduction: the article analyzes the current state of research on the legal bases of economic and legal responsibility in the field of energy and examines the existing bases of economic and legal responsibility in the field of energy.*

The role and place of the National Commission, which carries out state regulation in the field of energy, and other state bodies in the formation and regulation of legal bases of economic and legal responsibility in the field of energy are studied, the specifics of the application of such measures in the field of energy, and the existing problematic issues of its application are studied.

Ways of improving the normative regulation of the legal bases of economic and legal responsibility in the field of energy, relevant research and development are proposed.

Purpose: the purpose of the research is to reveal the legal bases of economic and legal responsibility in the field of energy in the modern conditions of its existence, namely after the creation of energy markets in Ukraine (natural gas and electricity markets), conceptual approaches of state bodies to the construction of a system of legal bases of economic responsibility in the field of energy to identify essential signs of such grounds in the field of energy.

Materials and methods: the research materials are: 1) legal acts defining the legal bases of economic responsibility in the field of energy 2) works of domestic and foreign authors conducting their scientific and practical research in the field of legal bases of economic responsibility.

In the process of carrying out the research, the following scientific methods were used: theoretical generalization and grouping; formalization, analysis and

synthesis (to build a system of signs of legal grounds of economic and legal responsibility in the field of energy); logical generalization of results (formulation of conclusions).

Results: the scientific article reveals the main features of the legal bases of economic and legal responsibility in the field of energy, gives actual examples of the application of such measures of responsibility to business entities.

Prospects: in further scientific research, it is proposed to focus attention on the systematization and unification of the legal bases of economic and legal responsibility in the field of energy, with the aim of creating unified approaches to the application of such bases as the result of improving the investment climate in the specified area, the formation of clear, transparent, and understandable rules, which regulate issues of economic and legal responsibility.

Key words: *energy, economic activity, the National Commission that carries out regulation in the field of energy and communal services, economic and legal responsibility, legal bases of economic and legal responsibility in the field of energy.*

Постановка проблеми. Держава створюючи нові енергетичні ринки в Україні, мала б сприяти виникненню нового ринкового середовища, тобто середовища, яке повинно розвиватися, в першу чергу по принципам ринкової економіки, а такими принципами, між іншого є саморегулювання господарської діяльності, децентралізація управління і господарська самостійність.

В Україні ринок виглядає не досить традиційно адже найбільші енергетичні підприємства на усіх енергетичних ринках належать державі, наприклад ДП «НЕК Укренерго» (передача електроенергії), ДП «НАЕК Енергоатом» (атомна генерація електроенергії), ПрАТ «Укргідроенерго» (гідро генерація електроенергії), ПАТ «Центренерго» (теплова генерація), АТ НАК «Нафтогаз України» (добування нафти, газу та ін.), ТОВ «Оператор

газотранспортної системи» (транспортування газу) та ін. Крім того, що держава є найбільшим гравцем на енергетичних ринках, вона ж ці ринки і регулює, при чому іноді (ринок електричної енергії) регулює до рівня договорів, тобто сторони навіть позбавлені права укладати договори умови яких будуть викладені на розсуд сторін.

В зв'язку з викладеним виникає необхідність чіткого розмежування питань, що стосуються господарсько-правової відповідальності в сфері енергетики, зокрема і щодо юридичних підстав такої відповідальності, адже держава відіграючи декілька ролей на енергетичних ринках повинна все ж таки забезпечити рівноправність усіх учасників таких ринків перед законом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як зазначив В. Щербина у своїй статті «Господарсько-правова відповідальність у доктрині господарського права України та її законодавче закріплення» [1], незважаючи на загалом значну кількість наукових праць, у яких розглядаються питання господарсько-правової відповідальності, за роки незалежності в Україні з цієї проблематики було захищено всього декілька кандидатських дисертацій (І. Шуміло – 2001 р., З. Татькова – 2010 р., О. Заярний – 2011 р., В. Новошицька – 2017 р.), присвячених окремим аспектам господарсько-правової відповідальності, що свідчить про необхідність більш глибоких теоретичних досліджень проблем господарсько-правової відповідальності, господарських та адміністративно-господарських санкцій тощо, а також визначення ефективності застосування зазначених санкцій судами, уповноваженими органами державної влади та органами місцевого самоврядування, сторонами господарських договорів.

Щербина В.С., зазначає, що є дві підстави господарсько-правової відповідальності: юридична і фактична [2, с. 199]. Юридичною підставою є правовий документ, що характеризує певну поведінку суб'єкта господарювання як протиправну і передбачає за неї форму і розмір

відповідальності, а саме: закон та/або договір. Фактичною підставою є ситуації, що характеризуються законом та/або договором як неправомірні.

Жук Л. А. [3, с. 421-423], в свою чергу пропонує віднести до підстав господарсько-правової відповідальності наступні:

Перша – нормативна, тобто сукупність норм права про відповідальність суб'єктів.

Друга – господарська правосуб'єктність правопорушника і потерпілого.

Третя – юридико-фактична, це протиправні дії або бездіяльність особи – господарського правопорушника, що порушують права і законні інтереси потерпілої особи (кредитора) чи заважають їх реалізації.

Вбачається, що в цілому питання юридичних підстав господарсько-правової відповідальності не є добре вивченим, а питання юридичних підстав господарсько-правової відповідальності в сфері енергетики взагалі не досліджувалось в сучасній юридичній літературі.

Враховуючи викладене тема дослідження є досить актуальною та відповідає вимогам сьогодення.

Основне дослідження. Як зазначено, в ст. 5 Господарського кодексу України [4] правовий господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів, виходячи з конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за свою діяльність та визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави.

Суб'єкти господарювання та інші учасники відносин у сфері господарювання здійснюють свою діяльність у межах встановленого правового господарського порядку, додержуючись вимог законодавства.

Отже, держава взяла на себе зобов'язання щодо створення оптимальних механізмів ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів. При цьому, суб'єкти господарювання не позбавлені права врегулювати свої взаємовідносини на власний розсуд, якщо такі дії прямо не суперечать законодавству, а у разі врегулювання відносин на власний розсуд, умови такого врегулювання, як правило сторони викладають в договорі.

Одним з механізмів ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання є визначена законодавством можливість притягнення учасників господарських відносин до господарсько-правової відповідальності за вчинене правопорушення у сфері господарювання. Така відповідальність може бути визначена законом або договором, які по своїй суті і створюють юридичні підстави господарсько-правової відповідальності.

В ч. 1 ст. 218 ГК України зазначено, що підставами господарсько-правової відповідальності є вчинене учасником господарських відносин правопорушення у сфері господарювання, а закон або договір конкретизують, яка ж поведінка учасника господарських відносин є протиправною і яка відповідальність може бути застосована до такого учасника.

Сучасний стан наукових досліджень вказаного питання розвивався в декількох напрямках.

Так, В. Щербина в підручнику «Господарське право: Практикум» зазначає, що є дві підстави господарсько-правової відповідальності: юридична і фактична. Юридичною підставою є правовий документ, що характеризує певну поведінку суб'єкта господарювання як протиправну і передбачає за неї форму і розмір відповідальності, а саме: закон та/або

договір. Фактичною підставою є ситуації, що характеризуються законом та/або договором як неправомірні.

Існують і інші підходи щодо визначення підстав господарсько-правової відповідальності, так Л. Жук [3, с. 421-423] відносить до підстав господарсько-правової відповідальності наступні: нормативні підстави, тобто сукупність норм права про відповідальність суб'єктів; господарську правосуб'єктність правопорушника і потерпілого, а також юридико-фактичні підстави – протиправні дії або бездіяльність особи – господарського правопорушника, що порушують права і законні інтереси потерпілої особи (кредитора) чи заважають їх реалізації.

Питання господарсько-правової відповідальності досить часто ставали предметом дослідження Верховного суду при розгляді різного роду судових справ, що відображено у відповідних постановках, в яких судді Верховного суду намагаються максимально конкретизувати існуючі норми права для створення необхідних умов застосування їх на практиці.

Так, в Постанові Великої палати ВС від 10.12.2019 у справі № 904/4156/18 [5] Верховний суд дійшов до висновків, що господарське правопорушення може полягати як у порушенні нормативно встановлених правил здійснення господарської діяльності, так і у порушенні договірних зобов'язань.

Господарсько-правова відповідальність за порушення договірних зобов'язань також поділяється на встановлену законом і договірну. Необхідною умовою застосування такої відповідальності є визначення у законі чи у договорі управненої та зобов'язаної сторони, виду правопорушення, за вчинення якого застосовується відповідальність, штрафні санкції і конкретний їх розмір.

Враховуючи викладене, можна прийти до висновків, що в цілому існує дві підстави господарсько-правової відповідальності – юридичні і фактичні. Юридичні підстави – це закон та/або договір, а фактичні підстави

– це сам факт вчинення правопорушення учасником господарських правовідносин, тобто такі підстави співвідносяться, як норма і дія після вчинення якої до учасника господарських правовідносин застосовуються заходи господарсько-правової відповідальності встановлені такою нормою.

При цьому, поняття «правопорушення» в даному випадку потрібно розглядати в широкому розумінні, адже у разі наявності спору управнена сторона має довести суду наявність усіх складових такого правопорушення, як то об'єкт, суб'єкт, об'єктивна сторона, суб'єктивна сторона.

Вказані висновки підтверджує і судова практика. Так, в Постанові Об'єднаної палати КГС ВС від 13.12.2019 у справі № 910/20370/17 [6] зазначено, що для застосування наслідків, передбачених частиною другою статті 785 ЦК України, необхідна наявність вини (умислу або необережності) в особи, яка порушила зобов'язання.

Аналогічна позиція викладена і в Постанові КГС ВС від 20.12.2019 у справі № 916/410/19 [7], де зазначено, що для притягнення сторони до відповідальності у вигляді відшкодування збитків за неналежне виконання зобов'язань за договором необхідно довести наявність у діях такої сторони складу цивільного правопорушення.

Крім того, при визначенні фактичних підстав господарсько-правової відповідальності потрібно також врахувати, що не завжди вчинення правопорушення учасником господарських правовідносин є підставою для застосування до нього відповідних заходів господарсько-правової відповідальності.

Так, законодавець в ч. 2 ст. 218 ГК України зазначив, що учасник господарських відносин може бути звільнений від господарсько-правової відповідальності, якщо доведе, що правопорушення ним вчинене стало наслідком дій, які не залежать від волі такого учасника господарських правовідносин, тобто з незалежних від нього причин. При цьому, такими причинами не можуть бути порушення зобов'язань контрагентами

правопорушника, відсутність на ринку потрібних для виконання зобов'язання товарів, відсутність у боржника необхідних коштів.

Отже, ч. 2 ст. 218 ГК України конкретизує за яких підстав учасник господарських відносин може бути звільнений від відповідальності за вчинене правопорушення і які саме дії не визнаються такими підставами за жодних обставин.

Щодо підстав господарсько-правової відповідальності в сфері енергетики, то слід зазначити, що такі підстави мають певну специфіку.

Так, юридичні підстави господарсько-правової відповідальності у сфері енергетики, як і в інших галузях економіки країни, визначені в загальних та спеціальних нормах Цивільного та Господарського кодексів, зокрема в главах 51 та 24 відповідно. При цьому, в енергетиці прийнято ряд спеціальних законів та велику кількість підзаконних нормативно-правових актів, а також форм типових та примірних договорів.

Законами, які визначають юридичні підстави господарсько-правової відповідальності саме у сфері енергетики є:

1. «Про ринок електричної енергії» [8].
2. «Про ринок природного газу» [9].
3. «Про трубопровідний транспорт» [10].

В зазначених вище законах господарсько-правовій відповідальності присвячена одна спеціальна стаття та статті загального спрямування, в яких прямо чи опосередковано зазначено про можливість притягнення учасників правовідносин в сфері енергетики до відповідальності.

В Законі України «Про ринок електричної енергії», наявний розділ XVI «Відповідальність учасників ринку» та стаття 77, яка має назву «Відповідальність за порушення законодавства, що регулює функціонування ринку електричної енергії».

Схожий підхід до правового регулювання юридичних підстав господарсько-правової відповідальності застосований законодавцем і в

Законі «Про ринок природного газу», який також містить окремих розділ VI «Відповідальність суб'єктів ринку природного газу» та статтю 59 «Відповідальність за порушення законодавства, що регулює функціонування ринку природного газу», яка за своїм змістом і будовою є майже аналогічною до ст. 77 Закону «Про ринок електричної енергії», аналіз якої наведено вище, а тому і всі висновки, щодо ст. 77 можуть бути застосовані і до статті 59 Закону «Про ринок природного газу».

В Законі «Про трубопровідний транспорт», в частині відповідальності, законодавець обмежився загальною вказівкою, що порушення законодавства України про трубопровідний транспорт тягне за собою встановлену законодавством України дисциплінарну, адміністративну, цивільну і кримінальну відповідальність, хоча питанню відповідальності і приділена окрема стаття 20, яка має назву «Відповідальність за порушення законодавства про трубопровідний транспорт».

Отже, щодо законодавчого регулювання господарсько-правової відповідальності в сфері енергетики, можна підсумувати, що кількість спеціальних законів в сфері енергетики, жодним чином не вплинула на їх якість, а тому такі закони потребують вдосконалення та конкретизації.

Значна роль у встановленні юридичних підстав господарсько-правової відповідальності в сфері енергетики приділена підзаконним нормативно-правовим актам, за допомогою яких реалізується державне регулювання енергетичних ринків. Це може бути пов'язано з тим, що оперативність адаптації цих документів, в порівнянні з законами, під вимоги сьогодення значно вища, а сфера енергетики досить динамічна, а також з намаганнями органів виконавчої влади приймати більш активну участь в регулюванні відносин в сфері енергетики, зокрема в частині встановлення підстав господарсько-правової відповідальності.

Так, державне регулювання енергетичних ринків здійснює Регулятор у межах повноважень, визначених Законом та іншими актами законодавства.

Регулятором в сфері енергетики та комунальних послуг є Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі – НКРЕКП, Регулятор), яка є постійно діючим центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який утворюється Кабінетом Міністрів України [11].

До повноважень Регулятора на енергетичних ринках належать: ліцензування господарської діяльності; затвердження ліцензійних умов провадження певних видів господарської діяльності у сфері енергетики, ліцензування яких належить до повноважень Регулятора; затвердження правил ринку, відповідних кодексів, інших нормативно-правових актів та нормативних документів, що регулюють функціонування енергетичних ринків; розгляд скарг і вирішення спорів, що виникають на ринках; спільно з іншими суб'єктами владних повноважень забезпечення ефективного застосування заходів захисту прав споживачів.

Не менш значну роль у визначенні юридичних підстав господарсько-правової відповідальності у сфері енергетики ніж підзаконні нормативно-правові акти відіграють договори між учасниками відповідних ринків, переважна більшість з яких укладаються на підставі типових або примірних форм, які затверджуються Регулятором.

Так, на роздрібному ринку електричної енергії Постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 312 «Про затвердження Правил роздрібного ринку електричної енергії» [12] затверджено сім форм типових договорів.

На оптовому ринку електричної енергії затверджені і діють одинадцять форм типових або примірних договорів.

Зазначені форми типових і примірних договорів врегульовують майже всі взаємовідносини, що виникають між учасниками ринку електричної

енергії, тому поняття «свобода договору» майже не знаходить свого відображення на ринку електричної енергії. Таку ситуацію можна було б пояснити тим фактом, що багато учасників ринку електричної енергії є суб'єктами природних монополій (оператор системи передачі, оператори систем розподілу) [12], тому Регулятор, затверджуючи типові та примірні форми договорів, встановлюючи в таких договорах, справедливі, на думку НКРЕКП умови, намагається мінімізувати їх вплив на інших учасників ринку електроенергії, в т.ч. споживачів, але таке пояснення не витримує критики.

Так, на ринку природного газу, де також багато учасників ринку є суб'єктами природних монополій (оператор газотранспортної системи, оператори газорозподільних мереж) [13] затверджено та діє тільки один типовий договір і його форма затверджена Постановою НКРЕКП від 30.09.2015 № 2498 «Про затвердження Типового договору розподілу природного газу» [14]. На ринку трубопровідного транспорту типових договорів не затверджено взагалі.

Тому питання, з якою метою Регулятор затвердив таку кількість типових та примірних договорів саме на ринку електричної енергії, потребує подальшого вивчення науковцями та надання оптимальних рекомендацій щодо необхідного ступеню регуляторного впливу НКРЕКП саме на ринок електричної енергії, в тому числі і з урахуванням міжнародного досвіду.

Щодо аналізу умов примірних та типових договорів, що діють на енергетичних ринках, то всі вищезазначені договори містять окремий розділ «Відповідальність сторін», але, умови таких розділів обмежуються загальним формулюванням: «за невиконання або неналежне виконання своїх зобов'язань за договором Сторони несуть відповідальність, передбачену цим Договором та чинним законодавством» і все.

Отже, можна констатувати, що і договори на ринку електричної енергії і на ринку природного газу не конкретизують питання господарсько-правової відповідальності, а мають лише загальні посилання на юридичні підстави її застосування та механізм реалізації.

Як висновок, можна зазначити, що юридичними підставами господарсько-правової відповідальності в сфері енергетики – є сукупність норм права, положень договорів, які регулюють питання застосування або звільнення від застосування господарсько-правової відповідальності до учасників господарських правовідносин в сфері енергетики.

Специфічними ознаками юридичних підстав господарсько-правової відповідальності у сфері енергетики є:

1. Сфера їх застосування – енергетика.
2. Значна кількість нормативно-правових актів, типових та примірних форм договорів, які регулюють господарсько-правову відповідальність.
3. Відсутність конкретно визначених видів господарсько-правової відповідальності за визначені види господарських правопорушень.
4. Значний вплив судової практики на застосування господарсько-правової відповідальності, через недосконалість нормо творення.

Додатково можна зазначити, що значна «увага» держави до формування юридичних підстав господарсько-правової відповідальності не допомагає розвиватися енергетичним ринкам в країні, адже держава повинна створювати умови для розвитку суспільних взаємовідносин, а не чинити безпосередній вплив на такі відносини.

Метою відкриття нових енергетичних ринків в Україні було саме створення ринкового середовища, тобто середовища, яке повинно розвиватися, в першу чергу по принципам ринкової економіки, а такими принципами, між іншого є саморегулювання господарської діяльності, децентралізація управління і господарська самостійність [15].

Для того щоб створити дійсно вільні і що найголовніше само регульовані енергетичні ринки, сформулювати прозорі і зрозумілі для учасників правовідносин підстави господарсько-правової відповідальності, подальші дослідження юридичних підстав господарсько-правової відповідальності в сфері енергетики слід проводити у напрямку:

1. Уніфікації законодавства, що регулює відносини в сфері енергетики, шляхом приведення їх до вимог законодавства ЄС, в тому числі шляхом формування переліку нормативних актів, що не відповідають таким нормам, з метою їх подальшої відміни або внесення відповідних змін.

2. Встановлення законодавчих обмежень кількості та періодичності змін в Закони, що регулюють діяльність на енергетичних ринках.

3. Законодавчого обмеження ролі і повноважень НКРЕКП, в частині нормотворчої діяльності визначивши для них роль Регулятора ринку, тобто органу державної влади, який контролює дотримання учасниками ринку вимог чинного законодавства.

4. Передачі функцій НКРЕКП (в частині нормотворення, ліцензування, затвердження тарифів) Кабінету міністрів України, шляхом внесення відповідних змін до законодавства.

Література

1. Щербина В. С. Господарсько-правова відповідальність у доктрині господарського права України та її законодавче закріплення. *Право України*. 2019. № 8. С. 81-93. URL: https://rd.ua/storage/lessons/661/340_Shcherbyna_Valentyn_Stepanovych.pdf (дата звернення: 08.06.2023).
2. *Господарське право : Практикум* / В. С. Щербина, Г. В. Пронська, О. М. Вінник та інші ; [за заг. ред. В. С. Щербини]. К. : Юрінком Інтер, 2001. С. 199.

3. Господарське право : навчальний посібник / Л. А. Жук, І. Л. Жук, О. М. Неживець. К., 2003.
4. Господарський кодекс України : Закон України № 436-IV від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 08.06.2023).
5. Постанова Великої палати Верховного суду від 10.12.2019 по справі № 904/4156/18, провадження № 12-117гс19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87053617> (дата звернення: 08.06.2023).
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів об'єднаної палати Касаційного господарського суду від 13.12.2019 у справі № 910/20370/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/86742785> (дата звернення: 08.06.2023).
7. Постанова Верховного Суду від 12.12.2019 у справі № 916/40/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/86336770> (дата звернення: 08.06.2023).
8. Про ринок електричної енергії : Закон України № 2019-VIII від 13.04.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text> (дата звернення: 08.06.2023).
9. Про ринок природного газу : Закон України № 329-VIII від 09.04.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19#Text> (дата звернення: 08.06.2023)
10. Про трубопровідний транспорт : Закон України № 192/96-ВР від 15.05.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.06.2023)
11. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг : Закон України № 1540-VIII від 22.09.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19#Text> (дата звернення: 08.06.2023)

12. Про затвердження Правил роздрібного ринку електричної енергії : Постанова НКРЕКП № 312 від 14.03.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0312874-18#Text> (дата звернення: 08.06.2023)
13. Зведений перелік природних монополій 2023. Антимонопольний комітет України. Офіційний вебпортал. 2023. URL: <https://amcu.gov.ua/napryami/konkurenciya/arhiv-zvedenogo-pereliku-prirodnih-monopolij/zvedenij-perelik-prirodnih-monopolij-2023> (дата звернення: 08.06.2023)
14. Про затвердження Типового договору розподілу природного газу : Постанова НКРЕКП № 2498 від 30.09.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1384-15#Text> (дата звернення: 08.06.2023)
15. Лавров Ю.В. Економіка підприємства та маркетинг : конспект лекцій. Харків, 2012. URL: <https://buklib.net/books/37180/> (дата звернення: 08.06.2023)

References

1. Shcherbyna V. S. Hospodarsko-pravova vidpovidalnist u doktryni hospodarskoho prava Ukrainy ta yii zakonodavche zakriplennia. Pravo Ukrainy. 2019. № 8. S. 81-93. URL: https://rd.ua/storage/lessons/661/340_Shcherbyna_Valentyn_Stepanovych.pdf (date of access: 08.06.2023).
2. Hospodarske pravo : Praktykum / V. S. Shcherbyna, H. V. Pronska, O. M. Vinnyk ta inshi ; [za zah. red. V. S. Shcherbyny]. K. : Yurinkom Inter, 2001. S. 199.
3. Hospodarske pravo : navchalnyi posibnyk / L. A. Zhuk, I. L. Zhuk, O. M. Nezhyvets. K., 2003.

4. Hospodarskyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy № 436-IV vid 16.01.2003.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (date of access: 08.06.2023).
5. Postanova Velykoi palaty Verkhovnoho sudu vid 10.12.2019 po spravi № 904/4156/18, provadzhennia № 12-117hs19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87053617> (date of access: 08.06.2023).
6. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv obiednanoi palaty Kasatsiinoho hospodarskoho sudu vid 13.12.2019 u spravi № 910/20370/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/86742785> (date of access: 08.06.2023).
7. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 12.12.2019 u spravi № 916/40/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/86336770> (date of access: 08.06.2023).
8. Pro rynek elektrychnoi enerhii : Zakon Ukrainy № 2019-VIII vid 13.04.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text> (date of access: 08.06.2023).
9. Pro rynek pryrodnoho hazu : Zakon Ukrainy № 329-VIII vid 09.04.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19#Text> (date of access: 08.06.2023)
10. Pro truboprovodnyi transport : Zakon Ukrainy № 192/96-VR vid 15.05.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192/96-%D0%B2%D1%80#Text> (date of access: 08.06.2023)
11. Pro Natsionalnu komisiuu, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuвання u sferakh enerhetyky ta komunalnykh posluh : Zakon Ukrainy № 1540-VIII vid 22.09.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19#Text> (date of access: 08.06.2023)
12. Pro zatverdzhennia Pravyl rozdribnoho rynku elektrychnoi enerhii : Postanova NKREKP № 312 vid 14.03.2018. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0312874-18#Text> (date of access: 08.06.2023)
13. Zvedenyi perelik pryrodnykh monopolii 2023. Antymonopolnyi komitet Ukrainy. Ofitsiinyi vebportal. 2023. URL: <https://amcu.gov.ua/napryami/konkurenciya/arhiv-zvedenogo-pereliku-prirodnih-monopolij/zvedenij-perelik-prirodnih-monopolij-2023> (date of access: 08.06.2023)
14. Pro zatverdzhennia Typovoho dohovoru rozpodilu pryrodnoho hazu : Postanova NKREKP № 2498 vid 30.09.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1384-15#Text> (date of access: 08.06.2023)
15. Lavrov Yu.V. Ekonomika pidpriemstva ta marketynh : konspekt leksii. Kharkiv, 2012. URL: <https://buklib.net/books/37180/> (date of access: 08.06.2023)